

ТЕМА № 6. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Відшкодування (компенсація) шкоди: поняття, учасники, види шкоди.
2. Способи відшкодування шкоди.

1. ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ: ПОНЯТТЯ, УЧАСНИКИ, ВИДИ ШКОДИ

Відшкодування (компенсація) шкоди: поняття, учасники, види шкоди.

В юридичній літературі неодноразово зазначалося, що справедливість, інтереси держави і її фізичних та юридичних осіб вимагають у кожному випадку повного відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Термін «відшкодування» означає форму відповідальності, надання кому-небудь щось інше замість загубленого, витраченого, знищеного тощо. В теорії кримінального процесу доречним (щодо моральної шкоди) вважається використання терміна «компенсація шкоди» (від лат. *compensatio* — «відшкодування»), оскільки важко собі уявити відшкодування страждань, а компенсація останніх цілком можлива. З огляду на це, глава 9 КПК має назву «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов».

Так, зі змісту ст. 55 КПК вбачається, що відшкодування шкоди може відбуватися відносно потерпілого - як *фізичної, так і юридичної особи*. При цьому в статті названо три види шкоди, що відшкодовуються (компенсуються) під час кримінального провадження: моральна, фізична та майнова. Але суттєвим є той факт, що потерпілій фізичній особі може бути відшкодована моральна, фізична та майнова шкода, а потерпілій юридичній особі компенсується лише майнова шкода, що завдана кримінальним правопорушенням.

Для визнання фізичної особи потерпілим достатньо заподіяння особі будь-якого з трьох визначених видів шкоди, хоча від кримінального правопорушення зазвичай походять кілька видів шкоди. У будь-якому випадку, якщо потерпілому - фізичній особі завдано декілька видів шкоди, вони відшкодовуються в повному обсязі відповідно до законодавства, а потерпілій юридичній особі відшкодовується виключно майнова шкода.

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння відбувається: 1) підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою на будь-якій стадії кримінального провадження; 2) за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні на підставі відповідного судового рішення; 3) за рахунок Державного бюджету у випадках та в порядку, передбачених законом.

Етимологічно слово «школа» означає збитки, втрати, що є наслідком вчинення яких-небудь неправомірних дій, що спричинені кримінальним правопорушенням.

Школа є сукупністю несприятливих особистих немайнових, а також майнових наслідків, що виникли у разі порушення суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи. Вона є однією з умов або підстав виникнення обов'язку щодо її відшкодування. Категорія «школа» тісно пов'язана з питаннями цивільно-правової відповідальності. Серед підстав цивільно-правової відповідальності, поряд з протиправністю поведінки (дія чи бездіяльність) причинним зв'язком між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою виною особи, яка заподіяла шкоду, обов'язково виділяють наявність майнової та / або моральної шкоди.

В теорії кримінального процесу розмежовуються поняття «школа» і «збитки». Школа - це будь-яке знецінення блага, що охороняється правом, тому її поділяють на майнову та немайнову (моральну), а збитки - це грошова оцінка шкоди, яка має місце у разі неможливості відшкодування шкоди в натурі.

Відповідно до ст. 55 КПК виділяються такі види шкоди: 1) моральна, 2) фізична, 3) майнова.

Майнова школа представляє собою майнові та/чи грошові збитки, спричинені юридичній або фізичній особі.

Збитками є:

1. Втрати, яких особа зазнала внаслідок вчинення кримінального правопорушення у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речей, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права;

2. Доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене.

Поняття *майнової шкоди*, завданої кримінальним правопорушенням потерпілому охоплює: 1) заподіяну кримінальним правопорушенням особі пряму, безпосередню шкоду в її майновому та грошовому виразі; 2) не одержані внаслідок скоєння кримінального правопорушення доходи; 3) оцінені в грошовому вигляді витрати на відновлення здоров'я потерпілого, а в разі його смерті - на поховання й виплати з підтримання матеріального добробуту і виховання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей; 4) кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину.

Згідно з ч. 1 ст. 55 КПК потерпілим може бути також і юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Відповідно кримінальним правопорушенням потерпілому-юридичній особі може бути завдано безпосередньої шкоди в її майновому та грошовому виразі.

В чинному законодавстві України всі наслідки немайнового характеру позначаються терміном «моральна школа». Зміст цього поняття розкритий в постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»,

де визначено, що моральна шкода - це втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ.

Термін «моральна шкода» визначається через поняття страждання, які заподіяні фізичній особі внаслідок фізичного або психічного впливу, що спричинило погіршення або позбавлення можливостей реалізації нею своїх звичок і бажань, погіршення відносин з людьми, інші негативні наслідки морального характеру. У свою чергу, «моральний характер» означає «пов'язаний з духовним життям людини». Саме тому в кримінальному провадженні лише потерпілому - фізичній особі, а не юридичній особі відшкодовується моральна шкода.

Відповідно до ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає у:

- 1) *фізичному болю та стражданнях*, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- 2) *душевних стражданнях*, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- 3) *душевних стражданнях*, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- 4) *у приниженні честі та гідності* фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Розмір грошової компенсації моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, ступеня фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування. Одночасно розмір грошової компенсації визначається з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру компенсації враховуються вимоги розумності і справедливості.

Моральна шкода компенсується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування.

Заподіяння фізичної шкоди тісно пов'язане з настанням в подальшому моральних страждань, отже, і моральної шкоди. У цьому випадку ці види шкоди у кримінальному провадженні важко розглядати окремо, оскільки вони доповнюють одне одного.

Фізична шкода визначається через сукупність змін, що об'єктивно сталися внаслідок вчинення кримінального правопорушення в стані людини як фізичної істоти.

До складових фізичної шкоди належать: а) тілесні ушкодження, б) розлад здоров'я, в) фізичні страждання.

Згідно з Правилами судово-медичного визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом №6 Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. з медичної точки зору тілесні ушкодження - це порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій, що виникає внаслідок одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів - фізичних, хімічних, біологічних, психічних. Отже, тілесними ушкодженнями називають протиправне і винне заподіяння шкоди здоров'ю іншої особи, яким порушено

анатомічну цілісність або фізіологічні функції тканин чи органів потерпілого при посяганні на здоров'я. Поряд з фізичною шкодою потерпілим одночасно заподіюється і майнова шкода, що полягає у витратах на лікування, протезування, посилене харчування тощо.

Під фізичними стражданнями варто розуміти фізичний біль, який зазнала особа у зв'язку із вчиненням проти неї насильством або заподіянням шкоди здоров'ю. Але заподіяні моральна і фізична шкоди відбиваються у кримінальному провадженні в різних сферах людського сприйняття: відповідно, ідеальної (духовної) і матеріальної (тілесної), що визначає використання різних принципів оцінки заподіяної шкоди і її компенсації.

Оскільки і моральна шкода, і фізична шкода визначаються як фізичні чи моральні страждання, то слово «страждання» вживається як ключове.

Етимологічно слово «страждання» означає: «зазнавати фізичного болю, мучитися від нього; зазнавати моральних мук, переживань».

Іншими словами, термін «страждання» означає, що неправомірні дії заподіювача шкоди обов'язково повинні знайти відображення у свідомості потерпілого в формі відчуття (фізичні страждання) і уявлення (моральні страждання) та викликати певну психічну реакцію.

Найбільш близьким до поняття «моральні страждання» вважається поняття «переживання». Змістом переживання може бути страх, сором, приниження та інший несприятливий у психічному аспекті стан фізичної особи.

Моральна шкода щодо фізичних осіб є категорією оціночною й у своєму виникненні, коли постає питання про наявність підстав для її матеріальної компенсації, та у вимірі, коли визначається розмір її компенсації.

Критерії компенсації фізичних і моральних страждань є різними, оскільки фізичні страждання викликаються фізичною шкодою, що заподіюється в матеріальній сфері, вони підлягають об'єктивнішій оцінці, тобто за своїм змістом компенсація фізичних страждань може наближатися до відшкодування. І зовсім інша ситуація складається з компенсацією моральних страждань, що викликані шкодою, яка заподіяна в ідеальній (духовній) сфері. Для того, щоб вони могли бути компенсовані, необхідно всебічно, повно та неупереджено вивчити обставини заподіяння шкоди, важливо максимально індивідуалізувати підхід до визначення моральних страждань.

Попри взаємозв'язок моральної та фізичної шкоди, в кримінальному провадженні є необхідність відмежування моральних страждань від фізичних як самостійних видів шкоди - моральної і фізичної. Потерпілий-фізична особа повинна мати право на компенсацію моральної шкоди, що заподіяна їй в результаті будь-якого кримінального правопорушення, не лише такого, що раніше спричинило фізичну шкоду. Так, порушення такого нематеріального блага, як гідність особистості, неодмінно викликає порушення гарантованих Конституцією України прав і свобод людини. Будь-яке кримінальне правопорушення, в тому числі і те, в результаті якого не заподіяно фізичної шкоди, обов'язково супроводжується моральними стражданнями особи, щодо якої це правопорушення було вчинене. Якщо фізичної шкоди не було заподіяно, то не могли виникнути і фізичні та моральні страждання, а тому при вчиненні

будь-якого правопорушення щодо певної особи можна говорити про наявність ймовірності моральних страждань.

2. СПОСОБИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ.

Способи відшкодування шкоди.

Відповідно до ст. 127 КПК існують 3 способи захисту прав потерпілих від кримінального правопорушення:

1) добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою;

2) стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні;

3) відшкодування потерпілому шкоди за рахунок Державного бюджету України.

Добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою є способом, який раніше фактично реалізовувався, але не мав свого нормативного закріплення.

Цей спосіб відшкодування передбачає добровільність виконання відшкодування (компенсації) збитків потерпілому та є правом підозрюваного чи обвинуваченого, а не його обов'язком. Правовий механізм такого відшкодування майнових прав потерпілого від кримінального правопорушення досі відсутній. Суб'єктом добровільного відшкодування виступають фізичні і юридичні особи. Останні вправі відшкодувати за підозрюваного (обвинуваченого) майнову чи моральну шкоду лише якщо вони є приватними юридичними особами.

Цей вид відшкодування шкоди був поширений і раніше. Способом добровільного відшкодування заподіяних збитків зазвичай є грошова компенсація. В той же час, за згодою потерпілого можливе натуральне відшкодування, наприклад, ремонт пошкоджених речей, передача цінностей тощо. Відшкодування шкоди добровільно можливе одразу після скоєння кримінального правопорушення, але в деяких випадках воно відбувається після роз'яснення слідчим чи прокурором таких положень: п. 2 ч. 1 ст. 66 КК (відшкодування шкоди є обставиною, що пом'якшує покарання); п. 3 ч. 1 ст. 65 КК (можливість часткового відшкодування шкоди, що буде враховано судом як обставина, що характеризує обвинуваченого); ст. 286 КПК і ст. 45, 46 КК (під час вчинення кримінального правопорушення невеликої тяжкості вперше можливе дійове каяття, елементом якого є, зокрема, відшкодування збитків, що має наслідком звільнення особи від кримінальної відповідальності).

Крім того, відповідно до гл. 35 і 36 в КПК існують диференційовані порядки провадження — провадження на підставі угод та у формі приватного обвинувачення, відповідно до яких можливе відшкодування завданої шкоди згідно з умовами ст. 469-471 КПК, на підставі угоди.

Добровільне відшкодування шкоди за загальним правилом, що склалося на практиці, підтверджується розписками потерпілих осіб чи іншими фінансовими

документами. Разом з тим про компенсацію шкоди на досудовому розслідуванні може бути зроблено запис у протоколі допиту потерпілого чи підозрюваного.

Відшкодування шкоди в кримінальному провадженні можливе і на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову. Це є другий спосіб відшкодування (компенсації) шкоди.

Чинний КПК не містить дефініції поняття «цивільний позов». У широкому розумінні під цивільним позовом слід розуміти вимогу про відшкодування матеріальної чи компенсацію моральної (немайнової) шкоди, завданої безпосередньо кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням, що розглядається та вирішується за правилами кримінального судочинства.

Цивільний позов - це заявлена у кримінальному провадженні вимога фізичної або юридичної особи про відшкодування їй матеріальної чи компенсацію моральної шкоди, що завдана безпосередньо кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням до підозрюваного, обвинуваченого або до особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально-протиправними діяннями підозрюваного, обвинуваченого або суспільно небезпечними діяннями малолітньої, неосудної чи обмежено осудної особи. Ця вимога може бути заявлена до початку судового розгляду.

У ч.1 ст.129 КПК передбачено, що цивільний позов про відшкодування шкоди може бути заявлений не лише про кримінальні правопорушення, а й у провадженні про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Предметом цивільного позову є матеріально-правова вимога щодо відшкодування майнової та компенсації моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням. Така вимога пред'являється: 1) підозрюваному, обвинуваченому; 2) фізичній чи юридичній особі, яка за законом несе юридичну відповідальність за шкоду, що завдана діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудною особою.

Цивільний позов може бути пред'явлений:

1) особою, якій завдано кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням майнової або моральної шкоди, її представником (ч. 1 ст. 128 КПК).

Повноваження представника цивільного позивача підтверджуються такими обов'язковими документами: адвоката-представника - свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю, ордером, договором із захисником або дорученням органу, уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 1 ст. 50 КПК); керівника юридичної особи чи іншої уповноваженої законом або іншими установчими документами особами - копією установчих документів юридичної особи; працівника юридичної особи, яка є цивільним позивачем - довіреністю (ч. 1, 2 ст. 63 КПК);

2) законним представником неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними (ч. 2 ст. 128 КПК).

Відповідно до ст. 44 КПК до законних представників відносяться: батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї (термін «близькі родичі» містить вичерпний перелік осіб, що зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК), а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Законний представник може бути замінений іншим із числа осіб, зазначених у ч. 2 ст. 44 КПК лише в разі, якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє;

3) прокурором, якщо позов заявлено в інтересах держави та громадян, які через свій фізичний чи матеріальний стан чи неповноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права (ч. 3 ст. 128 КПК).

Прокурор пред'являє цивільний позов відповідно до п.12 ч.2 ст.36 КПК. Під час подання позову в інтересах громадян у позовній заяві прокурор повинен зробити посилання на правові та фактичні підстави пред'явлення ним позову з повним обґрунтуванням причин, через які громадяни не можуть самотійно захистити свої права (неповнолітній вік, похилий вік, недієздатність тощо).

Цивільний позов розглядається судом разом з кримінальним провадженням, що безперечно має процесуальну економію за рахунок відсутності цивільного позову в порядку цивільного судочинства. Крім того, спільний розгляд цивільного позову і кримінального провадження сприяє швидкості та повноті дослідження предмета доказування (п. 3 ч. 1 ст. 91), звільняє цивільного позивача і цивільного відповідача від сплати державного мита.

Основними суб'єктами взаємодії з приводу пред'явленого позову виступають цивільний позивач і цивільний відповідач.

Якщо цивільний позов пред'явлено потерпілим, то він поєднує одночасно обидва процесуальні статуси, отже, використовує права і несе обов'язки і цивільного позивача, і потерпілого.

Цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені ст. 55 КПК для потерпілого в тій частині, що стосується цивільного позову.

До форми та змісту позовної заяви є певні вимоги, що застосовуються за аналогією у кримінальному провадженні та обумовлені ст. 119 ЦПК України.

Про прийнятті процесуального рішення орган досудового розслідування зобов'язаний надати цивільному позивачеві інформацію, яка стосується цивільного позову. Випадки та порядок повідомлення передбачені у ст. 56, 111, 112 КПК.

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства.

Якщо особі відмовлено у позові в порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства, то вона позбавляється права пред'являти той же позов у кримінальному провадженні. Якщо такий позов пред'явлено, то слідчий, прокурор повинні винести постанову, а суд - ухвалу про повернення позову з наведеної підстави.

Цивільний позивач може відмовитися від позову до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення.

З моменту заявлення позову цивільним позивачем автоматично виникають права й обов'язки і цивільного відповідача. Для визначення цього статусу закон не вимагає, щоб орган досудового розслідування чи суд виносили рішення. Процесуально цей статус не оформлюється ні постановою органу досудового розслідування, ні ухвалою суду.

Цивільними відповідачами можуть бути батьки, опікуни, піклувальники та інші особи, а також підприємства, установи та організації, які в межах закону несуть матеріальну та моральну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного (обвинуваченого) або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов згідно з гл. 9 КПК.

У кримінальному провадженні щодо юридичної особи можуть бути використані підстави відповідальності, що передбачені у гл. 82 ЦК України.

Випадки та порядок повідомлення цивільного відповідача про прийняті процесуальні рішення визначено в ст. 42, 111, 112 КПК.

Цивільний позивач вправі в установленому порядку клопотати перед судом про вжиття заходів забезпечення пред'явленого ним цивільного позову.

До заходів забезпечення цивільного позову відносяться: а) тимчасове вилучення майна підозрюваного під час вчинення окремих слідчих (розшукових) дій (ст. 167-169); б) арешт майна підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в межах закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану їх діями (ст. 170-175); в) передача майна, на яке накладено арешт, на зберігання.

Цивільний позов не може бути розглянутий під час закриття кримінального провадження: 1) прокурором (слідчим) під час досудового провадження згідно з умовами ч. 1 ст. 284 КПК; 2) судом у підготовчому судовому засіданні у разі затвердження угоди про примирення чи угоди про визнання винуватості (п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК) та встановлення підстав, що передбачені п. 4-8 ч. 1 ст. 284 КПК; 3) судом під час судового розгляду у випадках - встановлення обставин, що передбачені у п. 5-8 ч. 1 ст. 284 КПК; - відмови прокурора та потерпілого від підтримання обвинувачення в суді; - звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст. 288 КПК); - затвердження вироком угоди про примирення чи угоди про визнання винуватості (ст. 475 КПК). Якщо кримінальне провадження підлягає закриттю за наведених підстав, то особа, яка веде провадження, зобов'язана роз'яснити право пред'являти позов в порядку цивільного судочинства.

Рішення, що приймаються судом за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні: 1) задовольнити цивільний позов повністю або частково; 2) відмовити в позові; 3) залишити позов без розгляду.

Рішення про повне або часткове задоволення позову може бути винесене лише в разі визнання обвинуваченого винним у вчиненні кримінального правопорушення і ухвалення обвинувального вироку чи винесення постанови про застосування до особи примусових заходів виховного чи медичного характеру. У цьому випадку не має значення звільняє суд обвинуваченого від покарання чи призначає його, або застосовує запобіжні заходи.

Суд задовольняє цивільний позов повністю або частково, якщо в судовому засіданні були доведені підстави цивільного позову.

Суд відмовляє у позові в разі ухвалення виправдувального вироку на основі відсутності події кримінального правопорушення.

У випадку виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, а також неприбуття цивільного позивача (його представника, законного представника) в судове засідання суд залишає позов без розгляду (ч. 3 ст.129, ст. 326 КПК).

Відшкодування шкоди потерпілому за рахунок Державного бюджету (ч.3 ст.127 КПК) є новелою кримінального процесуального закону, однак порядок та умови реалізації такого відшкодування визначаються спеціальним законом.

Окремим видом відшкодування шкоди в кримінальному процесі є відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Вона відшкодовується за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, встановленому законом (ст. 130 КПК).

Відповідно до ст. 56 Конституції України держава гарантує право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними діями, рішеннями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх службових повноважень.

Згідно з ч. 4 ст. 62 Конституції України у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Відповідно до ст. 1176 ЦК України та п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року відшкодуванню підлягає шкода, завдана фізичній особі внаслідок незаконного:

- засудження, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, взяття і тримання під вартою, проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, накладення арешту на майно, відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

- проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби зі злочинністю» та іншими актами законодавства.

Цей спосіб відшкодування шкоди реалізується в порядку та на підставах, що визначаються цивільним законодавством.

Заподіяна внаслідок зазначених вище дій шкода незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також органів прокуратури і суду відшкодовується в повному обсязі.

Відповідно до ст. 2 Закону «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» передбачаються такі випадки, коли виникає право на відшкодування шкоди заподіяної громадянинові незаконними діями під час розслідування кримінального правопорушення чи розгляді справи в суді:

1) ухвалення виправдувального вироку суду;

2) встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали суду про призначення нового розгляду) факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;

3) закриття кримінального провадження за відсутності події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримання.

Громадянинові відшкодовуються (компенсуються):

1) заробіток та інші винагороди, які він втратив унаслідок незаконних дій;

2) майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них тощо) конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами досудового розслідування, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

3) штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

4) суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги;

5) моральна шкода.

Заявлений позов вирішується судом, який розглядав кримінальне провадження. Розмір компенсації моральної шкоди визначається з урахуванням обставин провадження, встановлених цивільним законодавством (ч. 3 ст. 23 ЦК України).

Постанова про відшкодування шкоди може бути оскаржена до суду за місцем проживання особи або за місцезнаходженням відповідного органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування чи прокуратури. Сторони в цих справах звільняються від сплати судових витрат.